

Informace o právech a povinnostech pěstounů, poručníků od uzavření dohody o výkonu pěstounské péče

Cílem tohoto materiálu je shromáždit podstatné informace, které se vztahují k pěstounské péči se zaměřením na práva a povinnosti pěstounů. Smyslem je umožnit lidem, kteří o pěstounské péči přemýšlejí nebo se s ní setkávají ve svém osobním či profesním životě získat vhled do oblasti náhradní rodinné péče.

Obsah

1. Právní úprava ochrany práv dítěte v ČR	3
2. Proces zprostředkování náhradní rodinné péče	3
2.1. Údaje a podklady k zprostředkování.....	4
2.1.1. Žadatelé o pěstounskou péči.....	4
2.1.2. Dítě.....	5
2.2. Odborné posouzení a příprava žadatelů.....	5
2.2.1. Příprava žadatelů.....	6
2.3. Zprostředkování.....	8
2.4. Pěstounská péče mezi příbuznými.....	8
3. Práva a povinnosti pěstounů	10
3.1. Základní práva a povinnosti pěstounů.....	10
3.2. Hmotná podpora státu.....	10
3.3. Správa jmění.....	12
4. Doprovázení pěstounských rodin	12
4.1. Práva a povinnosti vyplývající z výkonu dohody o pěstounské péče.....	13
4.2. Doprovázení pěstounských rodin.....	14
5. Shrnutí	15
6. Zdroje a důležité odkazy	16
7. Kontakty na síť pomoci	16

1. Právní úprava ochrany práv dítěte v ČR

Úmluva o právech dítěte¹ a další návazné právní předpisy platné v ČR přiznávají dítěti nárok na zvláštní péči, ochranu a pomoc. Proto je velký důraz kladen také na to, aby děti vyrůstaly v rodinném prostředí, ideálně v atmosféře pohody, lásky a vzájemného porozumění. Stát proto činit opatření, která umožní dítěti vyrůstat ve vlastní rodině, kdy respektuje jeho právo na zachování státní příslušnosti, jména a rodinných svazků. V případech, kdy o děti nemůže pečovat rodina vlastní, je nutno hledat rodinu náhradní. Tato má vždy přednost před péčí ústavní.

2. Proces zprostředkování náhradní rodinné péče

Proces přípravy a výběru náhradních rodičů, respektive zprostředkování náhradní rodinné péče je rámcově upraven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se o složitý a náročný proces, na kterém se podílí řada subjektů. Níže popsané procesy se vztahují na **zprostředkovanou pěstounskou péči**, tedy situace, kdy žadatelé nemají žádný osobní ani rodinný vztah k dítěti, které chtějí přijmout do péče.

V systému náhradní rodinné péče existuje také institut **pěstounské péče na přechodnou dobu**. Jedná se o formu pěstounské péče, kdy je dítěti poskytována individuální péče na nezbytně nutnou, spíše krátkou dobu (maximálně 1 rok). Jedná se tedy o dočasnou péči, kdy se v této době hledá pro dítě to nejvhodnější řešení jeho situace. Může se jednat o návrat do jeho původní rodiny nebo předání do jiné formy náhradní rodinné péče. Tato forma péče klade vysoké nároky na pečující osoby, zejména schopnost přijmout a přizpůsobit se potřebám přijetího dítěte bez ohledu na jeho věk, etnicitu, zdravotní stav. Velký důraz je také kladen na schopnost pěstouna spolupracovat s odborníky a biologickou rodinou dítěte.

V případech, kdy se pěstounem stává osoba blízká dítěti, nebo někdo příbuzný je proces jiný a podrobnější informace lze nalézt v kapitole 2.4.

Mezi další formy náhradní rodinné péče patří **osvojení**, což lze chápat jako přijetí cizího dítěte za vlastní, tedy nahrazení přirozeného biologického rodičovství právním. Osvojitelé mají k dítěti stejná práva a povinnosti, jako by byli rodiče.

Stát se pěstounem znamená projít procesem, jehož pravidla a formální náležitosti (formality), které musí být vždy dodrženy, upravuje nejen platná legislativa, ale i správní řád. Zároveň zde vstupuje do kooperace řada lidských faktorů. Je proto důležité vnímat celý proces jako určitou cestu k náhradnímu rodičovství.

Cesta k pěstounství začíná **úvahami o náhradním rodičovství**, která většinou zraje v lidech několik let. Je důležité si uvědomit, že být pěstounem znamená přijímat děti, které se Vám nenarodily se všemi jejich specifickými potřebami i historií, a to nejen jeho ale i celé jeho původní rodiny. V této souvislosti se často hovoří o terapeutickém rodičovství. Téma pěstounství je tak nutné prodiskutovat a zvážit nejen mezi dospělými osobami žijícími v rodině, ale i s dětmi,

¹ Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb., byla jménem České a Slovenské Federativní Republiky podepsána 30. září 1990.

kteřé zde vyrůstají. Do diskuze je vhodné zapojit i širší rodinu a přátele. V současné době je k dispozici velké množství odborné literatury, ale i dalších podpůrných materiálů k náhradní rodinné péči. Mnoho informací je dostupné i na internetu. Relevantní informace lze zjistit především u specialistů na náhradní rodinnou péči, které lze nalézt na všech obecních úřadech obce s rozšířenou působností, nebo také v organizacích, které doprovázejí pěstouny, tedy mají pověření k výkonu sociálně-právní ochraně dětí dle § 48 odst. 2 pís. d) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Dalším krokem je **podání žádosti**. Formulář je možné stáhnout na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí a tištěná podoba je k dispozici na všech obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Zde je zájemcům také poskytnuto odborné sociální poradenství, jsou jim zodpovězeny otázky. Žadatelé jsou seznámeni s tím, co je bude dále čekat. Součástí spolupráce s pracovníkem pro náhradní rodinnou péči na obecním úřadě obce s rozšířenou působností je také podrobné sociální šetření v domácnosti žadatelů. Zpráva z tohoto šetření je součástí spisové dokumentace žadatelů. Kompletní spisová dokumentace žadatelů je následně odeslána na příslušný krajský úřad.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen vyhledávat děti, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení, a to na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a na základě individuálního plánu ochrany dítěte. Jedná se především o situace, kdy se míra ohrožení dítěte v rodině výrazně zvyšuje a existuje reálné riziko odebrání dítěte z péče rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu.

2.1. Údaje a podklady k zprostředkování

Obecní úřad obce s rozšířenou působností a krajský úřad, dle trvalého bydliště žadatele o náhradní rodinnou péči i dětí, kterým je třeba zajistit náhradní rodinnou péči, shromažďují řadu podkladů. V případě dětí i žadatelů vytváří obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci. Po její kompletaci ji předává na krajský úřad.

2.1.1. Žadatelé o pěstounskou péči

Žadatelé o náhradní rodinnou péči vyplňují Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu, a také Dotazník k žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu. Žádost obsahuje především formální údaje a data. Dotazník se již více zaměřuje na osobní poměry žadatelů, jejich partnery a děti. Součástí dotazníku jsou také představy a očekávání žadatelů směrem k přijatému dítěti.

K žádosti se dále přikládá:

- Osobní fotografie žadatelů (optimálně fotografie všech členů rodiny, do níž má být dítě přijato)
- Doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o nepřetržitém přechodném pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů.
- Zpráva o zdravotním stavu žadatelů (vystavuje jí praktický lékař)
- Opis z evidence Rejstříku trestu (případně i obdobný doklad vydaný ve státech, kde se občan zdržovat déle než 3 měsíce v době od doby, kdy dovršil 15 let)

- Potvrzení o tom, že proti žadatelům není vedeno exekuční řízení

Součástí spisové dokumentace žadatelů, která je následně postoupena na krajský úřad, jsou i další formální náležitosti, jako např. písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny.

2.1.2. Dítě

Spisová dokumentace dětí obsahuje údaje potřebné k zprostředkování náhradní rodinné péče. Jedná se o osobní údaje dítěte, doklad o státním občanství či povolení k trvalému pobytu na území ČR a údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, případně sourozenců. Mezi další podklady patří zpráva o zdravotním stavu a vývoji dítěte. V případě možnosti osvojení je obsahem spisové dokumentace i doklad, že dítě splňuje podmínky osvojení.

2.2. Odborné posouzení a příprava žadatelů

Odborné posouzení a příprava je v pravomocích příslušného krajského úřadu. Jeho konečné rozhodnutí má podobu správního rozhodnutí, tedy žadatel se zařazuje nebo nezařazuje do evidence žadatelů vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem. Konkrétní obsah i způsob posouzení i přípravy se tak v jednotlivých krajích může lišit.

Krajský úřad Olomouckého kraje nemá zpracovány vlastní metodiky nebo pracovní postupy pro odborné posouzení žadatelů. Písemnou formou jsou však stanoveny požadavky na obsah a strukturu posouzení zdravotního stavu žadatele. Psychologické vyšetření žadatelů provádí psycholog krajského úřadu, příprava pak zajišťuje výhradně příspěvková organizace Olomouckého kraje.

Měsíc až dva po obdržení spisové dokumentace, jsou žadatelé pozváni na krajský úřad k osobnímu setkání. Zde jsou sociální pracovníci pro náhradní rodinnou péči částečně seznámeni s kritérii odborného posouzení, a s jednotlivými částmi celého procesu odborného posouzení. Součástí jednání je reflexe rizik a kontraindikací pro zařazení do evidence (například v otázce zdravotního stavu), případně je žadateli sděleno, proč mu pracovníci krajského úřadu nedoporučují pokračovat v procesu.

Pokud jsou identifikována rizika v psychologické rovině, je první setkání zahájeno setkáním s psychologkou. Krajský úřad Olomouckého kraje disponuje dvěma psychologkami. Psychologické posouzení obsahuje přibližně 3 setkání, kdy psychologka pracuje většinou s oběma partnery společně. Po ukončení psychodiagnostiky, posouzení rodinného systému a po doporučujícím zdravotním posouzení je žadatel zařazen do odborné přípravy. Při zjištění rizik u psychologického posouzení jsou žadatelé vedeni k tomu, aby svou žádost vzali zpět nebo požádali žádost o přerušování řízení.

Závěrečná zpráva z psychologického posouzení je vyhotovena až po absolvování přípravy a kompletním ukončení psychologické části odborného posouzení.

Součástí odborného posouzení je také spolupráce s dětmi žijícími v rodině žadatele. Podoba se liší dle věku dětí. K dispozici je řada psychologických metod k posouzení dítěte od věku 4 a půl roku. U mladších dětí se pak využívají spíše postupy jako rozhovor, pozorování. Posouzení dětí může probíhat jak v prostředí krajského úřadu, tak v prostředí domácnosti rodiny. Děti se rovněž účastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

Důležitým podkladem k posouzení je zpráva sociální pracovníce o provedeném sociálním šetření, příp. další zprávy (např. z mateřské školy, základní školy, pedagogicko-psychologické poradny). U členů rodiny starších 15 let se zkoumá též bezúhonnost. Má-li dítě specifické potřeby, zdravotní potíže či omezení, je rovněž posuzováno ze zdravotní perspektivy lékařem krajského úřadu.

Odborným posouzením procházejí i děti, jimž má být zprostředkována náhradní rodinná péče. Vychází se především z vyhodnocení situace dítěte a rodiny, které zpracovává místně příslušným obecní úřad obce s rozšířenou působností (OSPOD), ze zdravotní zprávy, zprávy z psychologického vyšetření dítěte, zprávy ústavního zařízení (pokud je dítě umístěno v ústavu) a případně ze zpráv dalších odborných zařízení (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, diagnostický ústav apod.).

Odborné posouzení žadatelů se skládá z(e)²:

- zjištění bezúhonnosti žadatele a osob žijících v jeho domácnosti, vč. jeho dětí – tyto osoby nesmí být pravomocně odsouzeny pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte
- zhodnocení hmotných a sociálních podmínek – zjištění, zda je žadatel dostatečně a stabilně finančně zajištěn, zda není nadměrně zadlužen, zjištění úrovně jeho bydlení
- posouzení zdravotního stavu – zdravotní stav musí odpovídat vysokým a dlouhodobým nárokům rodičovské péče, nesmí dojít k jeho zhoršení či neschopnosti dlouhodobě pečovat o dítě či dokonce k ohrožení zdravého vývoje dítěte
- psychologického posouzení – zaměřeno na zjištění motivace, posouzení výchovných postojů, stability partnerství, fungování stávajícího rodinného systému. Zahrnuje psychologickou diagnostiku osobnosti, vyjádření dětí žadatelů
- absolvování a zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do náhradní rodiny – cílem je poskytnout žadatelům potřebné informace vztahující se k dítěti a jeho výchově a zhodnocení, zda je žadatel schopen dítěti potřebnou péči poskytnout.

2.2.1. Příprava žadatelů

Smyslem přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči je, aby žadatelé získali co nejvíce informací o náhradní rodinné péči a mohli se tak zodpovědně rozhodnout, zda se náhradními rodiči stanou, či nikoliv. V olomouckém kraji probíhá příprava žadatelů na základě metodiky programu PRIDE³.

Obvyklý počet účastníků příprav na jednom kurzu se pohybuje mezi 16 až 18. Společné kurzy se zahajují pro minimálně 10 osob. Délka příprav odpovídá zákonným limitům, tedy 48 hodin pro žadatele o osvojení a pěstounskou péči a 72 hodin pro žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Absence na přípravách (společně posuzované osoby se účastní celých příprav) je vyhodnocována individuálně. I v případě odůvodněných příčin absence je však omlouváno maximálně 5 hodin neúčasti. V případě „druhožadatelů“⁴ je délka opakované přípravy stanovována individuálně na základě rozhovoru s psychologem. Liší se podle doby, která uplynula od poslední absolvované přípravy. Pokud jde o zájemce, kteří prošli přípravou

² Zdroj <https://www.rodinajeok.cz/jak-se-stat-pestounem/>

³ Program PRIDE vznikl v USA a postupně se rozšířil do mnoha zemí světa. Zkratka znamená zdroje pro informování, rozvoj a vzdělávání rodičů. Skládá se z 9 přípravných sezení modulu PRIDE a tří konzultací v domácnosti žadatele.

⁴ „Druhožadatelé“ jsou pěstouni, kteří již mají dítě v pěstounské péči, ale mají zájem přijmout další dítě.

například před šesti nebo sedmi lety, může být stanovena účast odpovídající době „primární“ přípravy, tj. až 48 hodin. Dětem žijícím v domácnosti žadatele je zajišťována příprava od 3 let věku, a to individuální formou realizovanou v domácnosti, kde děti žijí.

Cílem přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů je poskytnout jim potřebné informace vztahující se k péči o dítě a jeho výchově a napomoci připravit příznivé prostředí pro vývoj přijatého dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Příprava totiž vychází z předpokladu, že pro poskytování kvalitní péče dítěti je potřeba dobře informovaných a odborně kvalifikovaných náhradních rodičů.

Odborná příprava PRIDE zahrnuje 9 skupinových setkání. Setkání trvají 4 hodiny a jsou vedeny týmem dvou lektorů. Jedním z nich je náhradní rodič, druhým odborník z oblasti náhradní rodinné péče.

Během přípravy se lidé dozvědí co nejvíce informací o náhradní rodinné péči, aby se mohli zodpovědně rozhodnout, zda se stát náhradními rodiči. Mají možnost získat vědomosti a dovednosti pro péči o tyto děti. Mají také možnost získat představu o tom, co péče o dítě vyrůstající mimo vlastní rodinu obnáší.

Součástí příprav je také společné posuzování, zda jsou žadatelé vhodní pro svěřením dítěte do náhradní rodinné péče. Podstatná část společného posuzování probíhá během tzv. domácích návštěv. Jedná se o 3 setkání v domácím prostředí žadatelů, které mají povahu individuálních konzultací lektorů s potenciálními náhradními rodiči. Účelem je pomoci rodinám posoudit jejich silné stránky a potřebu podpory s ohledem na pět kategorií kompetencí:

Chránit děti a starat se o ně: Děti umístěné v pěstounských nebo osvojitelských rodinách potřebují žít v bezpečném prostředí, které je ochrání a ve kterém jim pěstouni dávají najevo svou péči. Některé děti, které nevyrostaly v bezpečném prostředí a byly zanedbávány, nemusí zprvu snahu náhradních rodičů přijímat nebo chápat. Jiné jsou vyhladovělé po pozornosti. Příprava pomůže chápat pocity dítěte a jeho reakce na odloučení a ukáže způsoby, jak se s těmito pocity vypořádat.

Naplňovat vývojové potřeby dětí a řešit opožděný vývoj: Pro většinu z nás představuje růst dítěte přirozený a předvídatelný proces. Většina dětí, které v odpovídajícím stádiu svého vývoje dostanou příležitost a jsou povzbuzovány k tomu, aby začaly chodit, se to přibližně ve věku jednoho roku naučí. Mnohé děti, takovou možnost či povzbuzení ve správnou dobu během vývoje nedostaly. Mohou být v porovnání s dětmi stejného věku, jejichž rozvojové potřeby byly uspokojeny, v některých ohledech „pozadu“, zatímco v jiných „napřed“. Příprava pomáhá potenciálním pěstounům a osvojitelům pochopit důvody těchto vývojových opoždění a rozdílů. Pomáhá se s nimi vyrovnat a naučit se je řešit.

Podporovat vztahy mezi dětmi a jejich rodinami: Vztahy v rámci biologické rodiny zahrnují sourozence, další příbuzné a rodiče. Děti do náhradních rodin nepřicházejí bez minulosti. Dokonce i kojenci, které jejich rodiče nikdy nadrželi v náručí, mají minulost spojenou s prenatálním obdobím, porodem a pobytem v nemocnici. Vzpomínky, zkušenosti a vztahy, které si děti s sebou přinášejí, se liší, nicméně si je nesou stále s sebou. Příprava umožní náhradním rodičům, aby pochopili význam minulosti dítěte a dokázali se s ní vyrovnat.

Vytvářet pro děti bezpečné pečující vztahy na celý život: Děti mají právo na trvalé, celoživotní rodinné vztahy. Příprava vysvětluje různé role pěstounů a osvojitelů při vytváření trvalé rodiny pro dítě.

Pracovat jako člen profesionálního týmu: Pracovníci OSPOD, KÚ ani lektori přípravy neočekávají, že pěstouni budou bezchybní rodiče a lidé. Očekávají, že příprava je připravená na spolupráci s dalšími odborníky, za kterými mohou v případě potřeby přijít a na spolupráci s příslušným pracovištěm OSPOD

2.3. Zprostředkování

Na závěrečné fázi zprostředkování náhradní rodinné péče („párování“), neboli odborném zprostředkovacím panelu, se podílí zástupci obecního úřadu obce s rozšířenou působností místně příslušný k dítěti a dále poradní orgán krajského úřadu složený z pediatra, psychologa, dětského psychologa a zástupce krajské organizace, která zajišťuje přípravy žadatelů. Pokud má o to zájem může se jednání poradního orgánu zúčastnit rovněž zástupce obecního úřadu obce s rozšířenou působností místně příslušný k žadateli, zástupce ústavního zařízení a zástupce „doprovázející“ organizace pěstounů, kteří již mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče (pěstouni na přechodnou dobu a další pěstouni v případě přijetí druhého a dalšího dítěte do péče). Obvyklá doba celého procesu odborného posouzení se v Olomouckém kraji u všech skupin žadatelů pohybuje okolo jednoho roku.

Jakmile jsou k danému dítěti vybráni konkrétní žadatelé, organizuje krajský úřad setkání, jehož smyslem je seznámení žadatelů se spisem dítěte. Na schůzku je pozván žadatel, OSPOD dítěte, zástupce doprovázející organizace, v případě zájmu žadatelů také zástupce organizace zajišťující přípravu. Z jednání je vyhotoven protokol.

V případě zájmu žadatelů vstoupit do procesu zprostředkování, je následně dohodnut první asistovaný kontakt s dítětem. Krajský úřad také vydává oznámení o vhodnosti, na základě, kterého jsou žadatelé oprávněni seznámit se s dítětem. Prvního asistovaného kontaktu je přítomen pracovník KÚ nebo OSPOD, pracovník doprovázející organizace.

V případě, že mají žadatelé zájem přijmout další dítě do náhradní rodinné péče, je vhodné činit kroky s tímto spojené po uplynutí alespoň dvou let. Poté se koná tzv. aktualizací rozhovor (sociální a psychologický). Vše se protokoluje formou čestného prohlášení žadatelů. Zdravotní a sociální posouzení probíhá znovu v případě, kdy žadatelé při rozhovoru uvedou takové změny, které by mohly mít vliv na přijetí dalšího dítěte

2.4. Pěstounská péče mezi příbuznými

Pokud nastane situace, kdy dítě nadále nemůže vyrůstat v péči svých rodičů, je OSPOD povinen zjišťovat možnosti širší rodiny o dítě pečovat. V okolí dítěte se hledá osoba blízká, která by péči o dítě převzala, nejčastěji se jedná o osobu dítěti příbuznou. Osobní péče příbuzného má přednost před péčí cizí osoby. Zároveň má péče fyzické osoby přednost před péčí ústavní. Ve všech případech je předním hlediskem zájem konkrétního dítěte.

Osoby blízké neprocházejí před rozhodnutím soudu odborným posouzením a přípravou, tak jak u zprostředkované pěstounské péče, ovšem vždy probíhá minimálně obsáhle sociální šetření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který také podává podrobnou zprávu místně příslušnému soudu a sděluje své stanovisko. V některých regionech již soudy ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí přistupují i v případech příbuzenské pěstounské péče ke zkrácené formě odborného posouzení a přípravy. V Jeseníku toto posouzení realizuje Poradna pro rodinu.

Rozhodnutí o předpokladech osob blízkých pečovat o dítě je následně plně v kompetenci okresního soudu.

Dle svého uvážení si soud může vyžádat různé další podklady, např. informace o ekonomických a sociálních poměrech příbuzného, jeho zdravotním stavu, o schopnosti rodiče platit výživné apod.

Na základě soudního rozhodnutí pak vzniká pěstounská péče. I tito pěstouni mají stejný rozsah práv a povinnosti jako u zprostředkované pěstounské péče. Důležitým aspektem však je, že dítěti zůstávají podstatné rodinné vztahy.

Odebrání dítěte z rodiny je vždy velmi traumatická událost a je nezbytné, aby změny, které nastaly co nejvíce respektovaly potřeby daného dítěte. Nespornou výhodou proto je, pokud může dítě zůstat v péči osob blízkých. Tedy osob, se kterými již má vytvořenou citovou vazbu, vzájemně se znají a důvěřují si. Dítě se tak neocitá ve zcela novém prostředí mezi cizími lidmi, ale navazuje na již vytvořené vztahy. Znalost dosavadní historie rodiny dítěte a prožitých traumat výrazně usnadňuje cílenou pomoc a podporu dítěte. Nejčastěji jsou takto děti svěřovány do péče prarodičů, kteří často o dítě neoficiálně již dlouho dobu pečovali nebo se alespoň na péči výrazně podíleli. Rozhodnutí soudu tak jen potvrdí dosavadní stav.

Dítě také většinou dobře zná prostředí domácnosti pěstouna, jeho návyky a zvyklosti. Má s ním opakovanou pozitivní zkušenost, která mu pomáhá se zorientovat v situaci. Dítě tak nemusí poznávat novou osobu, která pro něj může být potenciale ohrožující, ale má prostor přijímat změny. Zná také širší sociální zázemí pěstouna, protože se jednalo také o jeho zázemí v původní rodině. Často tak nemusí dojít ani ke změně školy a dalších zvyklostí dítěte, pokud se původní bydliště dítěte nachází z blízkosti bydliště příbuzného. Dítěti jsou tak zachovány širší sociální a rodinné vazby.

V případě zprostředkované pěstounské péče je vždy velkým tématem historie a identita dítěte, kdy získávat potřebné informace a zdroje je velmi náročné a někdy i nemožné. Toto v příbuzenské pěstounské péči není třeba, protože pěstounům je většina těchto informací známa. Určitým rizikem je, pokud pěstoun, nejčastěji prarodič, má určitá rodinná témata tabuizována a odmítá o nich mluvit. Většinou se jedná o případy, kdy je sám nemá zpracováno. Zde však může velkou úlohu sehrát doprovázející organizace, která může být pěstounovi i dítěti velmi nápomocna.

Příbuzenská pěstounská péče má také určitá rizika, která jsou vázána především na neschopnost měnit výchovné postoje a dosavadní výchovné přístupy, věk pěstounů, případně jejich ochota otevřeně spolupracovat a využívat odbornou pomoc doprovázející organizace. Je tak zcela na rozhodnutí soudu, aby v rámci soudního řízení shromáždil dostatek podkladů k rozhodnutí v nejlepším zájmu dítěte. Stěžejní úlohu zde hrají i pracovníci OSPOD, kteří mohou disponovat informacemi z historie těchto příbuzných.

3. Práva a povinnosti pěstounů

3.1. Základní práva a povinnosti pěstounů

Pěstoun má vůči přijatému dítě určitá práva a povinnosti, které se do jisté míry ztotožňují s právy rodiče vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Jejich rozsah je však oproti právům a povinnostem rodičů výrazně omezen.

Pěstoun má vůči dítěti tato práva a povinnosti:

- osobně pečovat o dítě a při výchově dítěte vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů,
- rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte a v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění,
- má povinnosti informovat rodiče dítěte o podstatných záležitostech (jedná se například o změnu bydliště, významnější změny zdravotního stavu dítěte, které dlouhodobě nebo trvale ovlivňují život dítěte, případně zásadní změny v souvislosti s plněním povinné školní docházky a přípravou na budoucí povolání).

Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami blízkými.

Pěstouni nemají k dítěti vyživovací povinnost, ta zůstává rodičům. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud.

Pěstounská péče končí zletilostí nebo nabytím plné svéprávnosti dítěte, nebo dosažením věku 26 let, pakliže nezaopatřená osoba se soustavně připravuje na budoucí povolání.

3.2. Hmotná podpora státu

Jedná se o soubor hmotného zabezpečení státu pěstounů, a to prostřednictvím řady podpůrných systémů.

Hmotné zabezpečení

Osoba pečující, která převzala do péče dítě mladší 7 let má nárok na výplatu **peněžité pomoci v mateřství** z dávek nemocenského pojištění pečující osoby, a to po dobu 22 týdnů (31 týdnů, pokud převzala 2 a více dětí).

Osoba pečující má také nárok na rodičovskou dovolenou, a to jak z pracovněprávního hlediska, tak z pohledu výplaty dávek státní sociální podpory. Výše **rodičovského příspěvku** se váže na výši doposud vyčerpaného příspěvku a také na dobu následného čerpání. Ostatní pravidla pro čerpání jsou shodná s pravidly pro biologické rodiče.

Dávky pěstounské péče

Umožňují pěstounům zajistit péči o děti, a to bez ohledu na jejich příjmy a příjmy členů jeho rodiny.

Odměna pěstouna

Odměnu lze považovat za určitou formu mzdy, pro potřeby dalších systému se tedy jedná o příjmy ze závislé činnosti. Z odměny se stejně jako u mzdy odečítá záloha na daň a sociální a zdravotní pojištění. Je poskytována pouze jedné osobě, a to i když je dítě svěřeno do společné pěstounské péče.

V případě pěstounů na přechodnou dobu činí měsíční odměna 20 000,- Kč, při péči o dítě se závažným zdravotním znevýhodněním (II. - IV. stupeň) pak 26 000,- Kč.

Počet dětí v PP	1	2	3	4	5	6
Výše odměny	12 000	18 000	30 000	36 000	42 000	48 000

V případě, kdy je do pěstounské péče svěřeno 1 dítě se závažným zdravotním znevýhodněním činí měsíční odměna 30 000,- Kč, při dvou dětech se závažným zdravotním znevýhodněním činí měsíční odměna 36 000,- Kč.

Příspěvek při převzetí dítěte

Jedná se o jednorázovou dávku, které má pokrýt náklady spojené s přijetím dítěte do náhradní rodinné péče každého přijatého dítěte.

Věk dítěte	Výše příspěvku
Do 6 let	8 000 Kč
Od 6 do 12 let	9 000 Kč
Od 12 do 18 let	10 000 Kč

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Pěstoun, který má svěřeny tři a více dětí má nárok na jednorázový příspěvek na pořízení osobního motorového vozidla. Příspěvek je poskytnut ve výši do 70 % celkových nákladů na pořízení vozu nebo na opravu stávajícího vozu pěstounů, maximálně do výše 100 000 Kč.

Nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřeno do pěstounské (předpěstounské) nebo poručenské péče má nárok na **příspěvek na úhradu potřeb dítěte**.

Následně při ukončení pěstounské péče zletilostí (případně ukončením soustavné přípravy na budoucí povolání do věku 26 let), kdy již zletilé dítě opouští domácnost pěstouna a nadále tedy nebude vyplácena jak odměna pěstouna, tak příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží takovému dítěti jednorázová dávka **příspěvek při ukončení pěstounské péče** ve výši 25 000 Kč.

Výše příspěvku na úhradu potřeb

Věk dítěte	0 - 6 let	6 - 12 let	12 - 18 let	18 - 26 let

Výše příspěvku	4 950 Kč	6 105 Kč	6 985 Kč	7 260 Kč

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte s ohledem na stupeň závislosti

Věk dítěte	Dítě v I. stupni závislosti	Dítě v II. stupni závislosti	Dítě v III. stupni závislosti	Dítě v IV. stupni závislosti
0 - 6 let	5 115 Kč	6 105 Kč	6 490 Kč	7 040 Kč
6 - 12 let	6 215 Kč	7 480 Kč	7 975 Kč	8 635 Kč
12 - 18 let	7 095 Kč	8 580 Kč	9 130 Kč	9 570 Kč
18 - 26 let	7 425 Kč	8 910 Kč	9 460 Kč	9 900 Kč

Všechny formuláře k dávkám lze nalézt zde <https://www.mpsv.cz/web/cz/formulare#socialne-pravni-ochrana-deti>

3.3. Správa jmění

Pěstoun má také povinnost spravovat jmění dítěte, ale vždy jen v běžných záležitostech, tedy např. spravovat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, drobné finanční dárky apod. V případě, kdyby jmění dítěte dosáhlo vyšší hodnoty (např. dar, výhra), a rodič není schopen hájit zájmy dítěte, případně je zde nebezpečí, že by finanční prostředky dítěte nebyly použity v jeho nejlepším zájmu, musí v dané věci rozhodnout soud. Soud tak například může omezit práva rodiče v nakládání s majetkem dítěte a pro tuto funkci ustanovit opatrovníka, a to ať už v osobě pěstouna, či jiné osoby. Soud tak může učinit i bez návrhu.

Jak již bylo výše uvedeno, mezi pěstounem a dítětem nevzniká vzájemná vyživovací povinnost tak jako mezi rodiči a dětmi. Je tedy zřejmé že mezi nimi nevznikají ani jiné vazby a nároky plynoucí z příbuzenství⁵ a rodinného vztahu. Tedy ani zákonné právo dědit.

Pěstoun tak také nenes odpovědnost za dluhy, které mohly dítěti vzniknout ještě před přijetím do jeho péče, nejčastěji se jedná o nezaplacené poplatky za komunální odpad, případně u starších dětí pokuty za jízdu bez platné jízdenky. Vždy je dobré ověřit, zda dítě takové dluhy má⁶, zjistit jejich aktuální výši, případně požádat o jejich prominutí, či vytvoření splátkového kalendáře.

4. Doprovázení pěstounských rodin

Současná právní úprava pěstounské péče umožňuje pěstounům (zároveň je to i povinnost) spolupracovat s doprovázející organizací. Hlavním cílem doprovázení je podpora a rozvoj

⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, hlava II

⁶ Poplatky za komunální odpad lze zjistit v místě posledního trvalého bydliště.

náhradní rodiny, přičemž je nezbytně nutné navázání důvěry mezi rodinou a jejich klíčovým pracovníkem. Jen tak je možná dobrá vzájemná spolupráce v průběhu pěstounské péče.

4.1. Práva a povinnosti vyplývající z výkonu dohody o pěstounské péče

Od 1. 1. 2013 bylo do konceptu podpory náhradních rodin vloženo systémové opatření, kterým byly legislativně upravena práva a povinnosti pěstounů při výkonu pěstounské péče. Stěžejní změnou bylo zavedení institutu dohod o výkonu pěstounské péče a zřízení státního příspěvku na jejich realizaci, které umožňují systematickou podporu a pomoc pěstounským rodinám.

Dohodu o výkonu pěstounské péče je nutné uzavřít do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do péče osoby pečující nebo rozhodnutí o zařazení osoby v evidenci do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Pokud tak neučiní, musí ve správním řízení o uzavření dohody rozhodnout obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Kromě výše zmiňovaných základních práv a povinností pěstounů⁷ mají pěstouni další práva a povinnosti vyplývající v návaznosti na výkon dohody o pěstounské péči, které jsou upraveny v § 47a zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Osoba pečující nebo osoba v evidenci⁸ má právo na:

- poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče
 - a) po dobu, kdy je pěstoun uznán dočasně práce neschopným nebo při ošetřování osoby blízké,
 - b) při narození dítěte,
 - c) při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,
 - d) při úmrtí osoby blízké
- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě, která je přiměřena věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo věku alespoň 2 let
- právo zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti
- právo na pomoc při plnění povinnosti udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými.

Osoba pečující nebo osoba v evidenci má povinnost:

- zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích
- umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče (minimálně

⁷ Kapitola 3. 1. Základní práva a povinnosti pěstounů

⁸ Pěstouni na přechodnou dobu

jednou za dva měsíce být v osobním kontaktu s pracovníkem organizace se, kterou pěstoun uzavřel dohodu) a spolupracovat se zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který minimálně jednou za šest měsíců sleduje vývoj dítěte

- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak

4.2. Doprovázení pěstounských rodin

Doprovázející organizaci⁹ si vybírají pěstouni sami, a může jí být krajský úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, příspěvkové organizace obcí a krajů, nestátní neziskové organizace nebo fyzické osoby s příslušným pověřením.

Cílem doprovázení je podpora a pomoc pěstounům při péči o přijaté děti a řešení obtížných životních situací tak, aby dokázali dětem zajistit stabilní, láskyplné a vývojově prospěšné prostředí. Z tohoto důvodu je pro rodinu k dispozici daný **klíčový pracovník**, který se s ní setkává minimálně jednou za dva měsíce, ale ve většině případů i častěji, především v počátečním náročném období adaptace dítěte v nové rodině. V rámci pravidelného setkávání je pěstounům poskytováno odborné sociální poradenství nejen o formálních záležitostech pěstounství (např. hmotné zabezpečí, platná legislativa apod.), ale především o specifikách péče o přijaté děti, které mají často velmi složitou historii. Vztah mezi klíčovým sociálním pracovníkem a pěstounskou rodinou je zásadní, a to i z pohledu emoční podpory, která je pěstounů ale i dětem žijící v pěstounské rodině pravidelně poskytována.

V případě potřeby je možné využít i konzultaci s **psychologem, terapeutem**, který může také pomoci rodině lépe pochopit chování přijatého dítěte a následně s nimi pracovat na vytvoření a rozvoji vzájemného vztahu. Náhradní rodiče se totiž často budou u svého přijatého dítěte setkávat s poruchami citového pouta (attachment), které jsou následkem historie přijatého dítěte, jako je například jeho pobyt v ústavních zařízeních, časté střídání pečujících osob v raném dětství nebo zanedbávající péče či týrání ze strany jeho biologických rodičů.

Doprovázející organizace pěstounům nabízí také řadu dalších pomocných a podpůrných aktivit, které jim mohou usnadnit péči o dítě, které se jim nenarodilo. Jednou z nich je i **vzdělávání**, které je pro ně ze zákona povinné, zároveň je také pro pečující osoby velmi užitečné. Kromě nově nabitých informací a dovedností jsou vzdělávací aktivity také místem pro vzájemné sdílení s ostatními náhradními rodiči, které může být pro pečující osoby velmi nápomocné a podporující v nelehkých životních situacích souvisejících s výchovou přijatého dítěte. Vzdělávání může mít řadu forem, jedná se např. o semináře, workshopy, nebo kluby pěstounů případně i víkendové vzdělávání.

⁹ <https://www.rodinajeok.cz/kontakty-nrp/>

Doprovázející organizace, respektive její zaměstnanci, jsou také velmi nápomocni rodině při **zpracování historie dítěte** a rozvoji jeho sounáležitosti s jeho biologickou rodinou. Jedná se o stěžejní téma pro další zdravý vývoj dítěte, které vyrůstá mimo svou biologickou rodinu, a tak by tomuto tématu měla být věnována velká pozornost. A to i přesto, že pro některé pěstouny je toto téma určitým způsobem nepříjemné někdy až tabuizované. Klíčový pracovník podporuje pěstouny v jejich aktivitách směřujících k zjišťování potřebných informací, provází rodinu procesem zpracování těchto informací, případně i společně zpracovávají knihu života. Pokud je to potřeba jsou pracovníci doprovázející organizace pěstounům nápomocni i při realizaci **asistovaného kontaktu s biologickou rodinou**. Jeho rozsah a forma musí vycházet s individuálních potřeb dítěte a musí být v souladu s IPOD¹⁰, který vypracovává OSPOD.

Klíčový pracovník je často u určitým průvodcem, nejčastěji se jedná o oblast spolupráce s dalšími institucemi, se kterými pěstouni i přijaté dítě přichází do kontaktu. Zejména se jedná o spolupráci se školskými zařízeními.

Řada organizací se ve své činnosti zaměřuje také na osvětu a šíření informací o náhradní rodinné péči v regionu, kde působí. Nejedná se o stěžejní činnost, ale změna nastavení širšího sociálního klimatu náhradních rodin velmi napomáhá obecnému přijímání specifík těchto dětí ve společnosti.

5. Shrnutí

Pěstounství je cesta, na jejímž konci může být dítě, kterému byla dána šance zažít alespoň část svého dětství v milující rodině. Dítě, jemuž bylo dáno místo, kterému může říkat domov, bezpečí a kapka důvěry v dospělé lidi. A to je mnohem více než většina dětí žijících v náhradní rodině měla šanci zažít ve své vlastní rodině.

Být náhradním rodičem není snadné, vyžaduje to obrovskou míru tolerance, empatie ale především schopnosti přijímat dítě takové jaké je. Je dobré vědět, že v tom pěstouni nikdy nemusí být sami.

¹⁰ IPOD - individuální plán ochrany dítěte a jeho rodiny

6. Zdroje a důležité odkazy

- Analýza stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR; Institut projektového řízení a. s.
- Analýza posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči; Institut projektového řízení a. s.; Institut projektového řízení a. s.
- Informační balíček Přípravy k přijetí dítěte do rodiny; program PRIDE pro náhradní rodiče
- Pěstounská péče na přechodnou dobu – doporučený postup; Krajský úřad Olomouckého kraje, Listopad 2018
- Webové stránky MPSV

Webové stránky Olomouckého kraje

<https://www.olkraj.cz/nahradni-rodinna-pece-cl-3217.html>

Webové stránky MPSV

<https://www.mpsv.cz/web/cz/proces-zprostredkovani>

<https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

Formuláře ke stažení

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/zadost_zarazeni_210113.pdf/47728aef-b100-5640-a850-af01e70f7a5e

Odborná literatura

<http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/>

7. Kontakty na síť pomoci

OSPOD Městský úřad Jeseník

Náhradní rodinná péče

Bc. Eva Michalčáková, tel. + 420 584 498 450

e-mail: eva.michalcakova@mujes.cz

Monika Janiková, DiS., tel. + 420 584 498 441

e-mail: monika.janikova@mujes.cz

Krajský úřad Olomouckého kraje

Jeremenkova 40a; 779 11 Olomouc

Úřad práce Jeseník

Karla Čapka 1147/10, 790 01 Jeseník

Doprovázející organizace působící v regionu

SSP, Poradna pro rodinu Jeseník

tel. +420 584 414 035, + 420 776 735 663

e-mail: ppr.jesenik@ssp-ol.cz

Eurotopia.CZ, o.p.s.

tel. + 420 732 866 389,

e-mail: david.koukal@eurotopia.cz

Spolu pro rodinu, z.s.

tel.: + 420 733 607 545

e-mail: veronika.cechova@spoluprorodinu.cz